

19 cm

0.5 cm

19 cm

ISSN 0866 - 7632

TẠP CHÍ DÂN TỘC HỌC

5 (239)
2023

VIỆN DÂN TỘC HỌC
VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM

INSTITUTE OF ANTHROPOLOGY

TẠP CHÍ DÂN TỘC HỌC - SỐ 5 (239) - 2023 ANTHROPOLOGY REVIEW

In 300 cuốn, tại Công ty Cổ phần Khoa học và Công nghệ Hoàng Quốc Việt, theo Giấy phép xuất bản số 306/GP-BTTTT, ngày 28-8-2023. Phát hành qua mạng lưới bưu điện Việt Nam trên toàn quốc; Mã ấn phẩm: C212; Hotline 1800.585855. Hoặc Tòa soạn Tạp chí Dân tộc học (Số ĐT: 02462730420). In xong và nộp lưu chiểu tháng 10-2023

Giá: 40.000đ

Mẫu bìa TCDTH

Hex:C9843B-CMYK:12,48,85,10

Hex:E0C69E-CMYK:12,20,40,0

Logo=

Hex:A76F29-CMYK:29,56,100,13

Hex:FFD200-CMYK:0,16,100,0

26.5 cm

DÂN TỘC HỌC

Tạp chí chuyên ngành Dân tộc học
Năm thứ XXXIX
Số 5 (239) - 2023

Ra hai tháng một kỳ

TÒA SOẠN VÀ TRỊ SỰ
Tầng 10, nhà A, số 1 Liễu Giai, Ba Đình Hà Nội
Điện thoại: 84-024-62730420
E-mail: tapchidantochoc@gmail.com
Website: viendantochoc.vass.gov.vn

VIỆN DÂN TỘC HỌC - VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM

TỔNG BIÊN TẬP		MỤC LỤC	
PGS. TS. NGUYỄN THỊ THANH BÌNH		Trang	
* * *		Nguyễn Thị Thanh Bình	* Đô thị hóa và chuyển đổi nông nghiệp ở một làng ven đô Hà Nội 3
HỘI ĐỒNG BIÊN TẬP		Tạ Thị Anh	
PGS. TS. Nguyễn Văn Minh (Chủ tịch)		Phạm Thị Thu Hà	* Tác động của nông nghiệp công nghệ cao đến đời sống kinh tế hộ gia đình ở xã Xuân Khê, huyện Lý Nhân, tỉnh Hà Nam 15
TS. Bùi Thị Bích Lan (Thư ký)		Hoàng Phương Mai	* Các nghề thủ công ở làng cổ Thổ Hà: Truyền thống và biến đổi 27
PGS. TS. Nguyễn Thị Thanh Bình		Vũ Hồng Thuật	* Quy trình và kỹ thuật làm giấy dó của người Việt tại làng Đông Cao, thành phố Bắc Ninh 40
PGS. TS. Phạm Quang Hoan		Lã Thị Thanh Thủy	
PGS. TS. Vương Xuân Tình		Lê Thị Mùi	* Quan hệ xã hội của các hộ gia đình trong chăn nuôi hiện nay ở huyện Thuận Thành, tỉnh Bắc Ninh 53
PGS. TS. Bùi Văn Đạo		Trương Văn Cường	* Di cư lao động với xóa đói giảm nghèo ở người Tày (Nghiên cứu trường hợp xã Thanh Long, huyện Văn Lãng, tỉnh Lạng Sơn) 65
PGS. TS. Nguyễn Ngọc Thanh		Nguyễn Thu Trang	* Hoạt động sinh kế của người Lự ở xã Bản Hòn, huyện Tam Đường, tỉnh Lai Châu hiện nay 77
PGS. TS. Bùi Xuân Đính		Nguyễn Thanh Xuân	* Tìm hiểu đạo Balamôn trong cộng đồng dân tộc Chăm 88
TS. Trần Văn Hà		Mai Văn Trụ	
TS. Lý Hành Sơn		Trần Thị Thái	* Lễ vật thờ thần trong lễ hội Kate của người Chăm Ahiér ở tỉnh Ninh Thuận 98
TS. Trần Minh Hằng		Vương Ngọc Thi	* Về quan hệ dân tộc vùng biên giới của Lào 108
TS. Nguyễn Công Thảo		Vương Xuân Tình	* Oscar Salemink - học giả lớn về Việt Nam 120
* * *		THÔNG TIN	
TÒA SOẠN VÀ TRỊ SỰ			
TS. Hoàng Phương Mai (Thư ký)			
ThS. Phạm Thị Thu Hà			
ThS. Lục Mạnh Hùng			
Thiết kế bìa: ThS. Lục Mạnh Hùng			
Chuyển ngữ: TS. Vương Ngọc Thi			
Tài khoản: Viện Dân tộc học			
STK: 001.1.00.1715230			
Sở giao dịch Ngân hàng			
TMCP Ngoại thương Việt Nam			
Số 11 Láng Hạ, Ba Đình, Hà Nội			

TÓM TẮT TIẾNG VIỆT SỐ 5/2023

1. Nguyễn Thị Thanh Bình, Tạ Thị Anh: Đô thị hóa và chuyển đổi nông nghiệp ở một làng ven đô Hà Nội

Tóm tắt: Đô thị hóa và nông nghiệp là một chủ đề mang tính toàn cầu, đã được một số ngành như Kinh tế học, Địa lý nhân văn hay nghiên cứu đô thị quan tâm. Nghiên cứu về đô thị hóa ở các nước đang phát triển cho thấy, mặc dù nông nghiệp ven đô bị suy giảm mạnh do sự mở rộng của diện tích đất đô thị và trở nên manh mún nhưng vẫn có đóng góp nhất định trong cung cấp thực phẩm, cây xanh cho đô thị và là sinh kế của một bộ phận cư dân trong vùng. Chính vì vậy, cần có nhiều hơn các nghiên cứu quan tâm đến động năng của sinh kế nông nghiệp khu vực ven đô. Bài viết này, dựa trên nghiên cứu thực địa được tiến hành gần đây tại làng La Tinh, xã Đông La, huyện Hoài Đức, thành phố Hà Nội, tìm hiểu tác động của quá trình đô thị hóa đến sản xuất nông nghiệp, xem xét các xu hướng biến đổi cũng như vai trò của nông nghiệp đối với cư dân trong cộng đồng, qua đó góp thêm thảo luận về nông nghiệp, nông dân ở đô thị.

Từ khóa: Chuyển đổi nông nghiệp, nông nghiệp đô thị, nông nghiệp ven đô, đô thị hoá, Hà Nội.

2. Phạm Thị Thu Hà: Tác động của nông nghiệp công nghệ cao đến đời sống kinh tế hộ gia đình ở xã Xuân Khê, huyện Lý Nhân, tỉnh Hà Nam

Tóm tắt: Phát triển nông nghiệp công nghệ cao là chủ trương, chính sách lớn của Đảng và Nhà nước ta hiện nay nhằm chuyển đổi phương thức canh tác truyền thống sang phương thức canh tác hiện đại dựa trên nền tảng khoa học và công nghệ, từ đó tạo nên bước đột phá về năng suất, chất lượng, hiệu quả và bền vững cho nông nghiệp Việt Nam. Dựa trên nghiên cứu thực địa tại thôn Trung Châu, xã Xuân Khê, huyện Lý Nhân, tỉnh Hà Nam vào tháng 4/2023, bài viết tìm hiểu tác động của nông nghiệp công nghệ cao đến đời sống kinh tế hộ gia đình trên các khía cạnh: thay đổi nhận thức và tư duy trong sản xuất nông nghiệp, mở rộng cơ hội việc làm và nâng cao thu nhập, cải thiện mức sống và góp phần giảm nghèo. Trên cơ sở đó, bài viết đề xuất một số kiến nghị, giải pháp nhằm phát triển mô hình nông nghiệp này và cải thiện hơn nữa kinh tế hộ gia đình ở địa phương trong bối cảnh hiện nay.

Từ khóa: Nông nghiệp công nghệ cao, kinh tế hộ gia đình, Hà Nam.

3. Hoàng Phương Mai: Các nghề thủ công ở làng cổ Thổ Hà: Truyền thống và biến đổi

Tóm tắt: Làng Thổ Hà, thuộc xã Vân Hà, huyện Việt Yên, tỉnh Bắc Giang là một làng nghề cổ truyền mang nhiều nét độc đáo. Từ xa xưa, Thổ Hà không có đất sản xuất nông nghiệp, hoạt động thủ công nghiệp chiếm vị trí then chốt trong đời sống kinh tế của người dân trong làng. Bên cạnh đó, cư dân làng Thổ Hà biết tận dụng các lợi thế về giao thương

đường thủy để phát triển các hoạt động thương mại, dịch vụ phục vụ sản xuất để hoạt động của làng nghề trở thành một chuỗi liên kết giá trị từ cung ứng nguyên liệu đầu vào đến phân phối sản phẩm ra thị trường. Nội dung bài viết là cái nhìn tổng quan về sự phát triển của các nghề thủ công ở làng Thổ Hà từ trước đến nay, quá trình chuyển đổi từ nghề cũ sang nghề mới và sự vận hành của làng nghề trong nền kinh tế thị trường. Trên cơ sở đó, bài viết thảo luận về một số vấn đề đang đặt ra đối với sự phát triển của làng nghề trong bối cảnh hiện nay.

Từ khóa: Nghề thủ công, làng cổ Thổ Hà, truyền thống, phát triển.

4. Vũ Hồng Thuật, Lã Thị Thanh Thủy: Quy trình và kỹ thuật làm giấy dó của người Việt tại làng Đổng Cao, thành phố Bắc Ninh

Tóm tắt: Bài viết dựa trên tư liệu nghiên cứu thực địa trong hai năm 2022, 2023 của các tác giả tại làng Đổng Cao, tỉnh Bắc Ninh nhằm làm rõ quy trình khai thác, chế biến nguyên liệu và kỹ thuật làm giấy dó thủ công truyền thống của người Việt. Nghề làm giấy dó ở làng Đổng Cao đã tồn tại từ lâu đời, hiện nay các hộ dân trong làng vừa làm giấy dó thủ công vừa sản xuất giấy công nghiệp nên kinh tế của làng nghề khá phát triển. Những kinh nghiệm dân gian trong việc làm giấy luôn được người dân lưu giữ, trao truyền từ thế hệ này sang thế hệ khác. Tuy nhiên, nghề làm giấy dó thủ công đang đứng trước những thách thức mới, có nguy cơ bị thất truyền, bởi có nhiều nguyên nhân khác nhau tác động đến sự phát triển của làng nghề hiện nay.

Từ khóa: Quy trình, kỹ thuật, giấy dó, làng Đổng Cao, người Việt, Bắc Ninh.

5. Lê Thị Mùi: Quan hệ xã hội của các hộ gia đình trong chăn nuôi hiện nay ở huyện Thuận Thành, tỉnh Bắc Ninh

Tóm tắt: Quan hệ xã hội có vai trò quan trọng đối với các hộ gia đình nông dân Việt Nam trong sản xuất và phát triển kinh tế hộ gia đình. Mặc dù huyện Thuận Thành, tỉnh Bắc Ninh là một trong những địa phương có tốc độ đô thị hóa và phát triển các khu công nghiệp cao nhất trong cả nước, song định hướng phát triển chăn nuôi của huyện trong giai đoạn hiện nay vẫn là tăng số lượng đầu con hợp lý gắn với nhu cầu thị trường; ưu tiên phát triển những vật nuôi có tiềm năng tạo ra sản phẩm hàng hóa chủ lực trên địa bàn tỉnh như lợn và gia cầm. Bài viết này nêu lên thực trạng các mối quan hệ xã hội trong chăn nuôi lợn của các hộ gia đình ở huyện Thuận Thành, tỉnh Bắc Ninh và những tác động của các mối quan hệ này đến phát triển chăn nuôi bền vững của hộ gia đình và phát triển kinh tế - xã hội địa phương trong bối cảnh công nghiệp hóa, đô thị hóa. Các mối quan hệ xã hội của hộ gia đình trong chăn nuôi lợn được thể hiện trong mối tương tác giữa hộ gia đình, hệ thống chăn nuôi, thú y, thị trường và sự quản lý của chính quyền địa phương.

Từ khóa: Quan hệ xã hội, chăn nuôi lợn, Thuận Thành, Bắc Ninh.

6. Trương Văn Cường: Di cư lao động với xóa đói giảm nghèo ở người Tày (Nghiên cứu trường hợp xã Thanh Long, huyện Văn Lãng, tỉnh Lạng Sơn)

Tóm tắt: Di cư lao động là xu hướng phổ biến hiện nay, được xem như là một chiến lược sinh tồn của người dân nhằm thích ứng với điều kiện sống khó khăn trong bối cảnh thiếu việc làm, thu nhập thấp, thiếu đất sản xuất. Những khó khăn và bất ổn về sinh kế là nguyên nhân chính thúc đẩy người lao động di cư ra khỏi địa phương đến những nơi có những điều kiện thuận lợi đảm bảo cho cuộc sống của họ hơn. Các hình thái di cư lao động đã và đang diễn biến ngày càng phức tạp, với quy mô, hình thức, đối tượng, thành phần đa dạng và có ảnh hưởng đến nhiều khía cạnh đời sống kinh tế - xã hội ở nước ta hiện nay, nhất là trong nỗ lực xóa đói giảm nghèo. Trên cơ sở nghiên cứu thực trạng di cư lao động của người Tày ở xã Thanh Long, huyện Văn Lãng, tỉnh Lạng Sơn, bài viết này tập trung tìm hiểu vai trò của di cư lao động đến xóa đói giảm nghèo trên một số khía cạnh như chuyển dịch cơ cấu kinh tế, việc làm, thu nhập, chi tiêu và giảm tỷ lệ hộ nghèo.

Từ khóa: Di cư lao động, xóa đói giảm nghèo, người Tày, Lạng Sơn.

7. Nguyễn Thu Trang: Hoạt động sinh kế của người Lự ở xã Bản Hòn, huyện Tam Đường, tỉnh Lai Châu hiện nay

Tóm tắt: Trong bối cảnh của nền kinh tế thị trường, đời sống kinh tế - xã hội của người Lự ở xã Bản Hòn, huyện Tam Đường, tỉnh Lai Châu đang biến đổi nhanh chóng, trong đó có hoạt động sinh kế. Dựa trên nghiên cứu thực địa, bài viết này cho thấy, ngoài các sinh kế truyền thống, một số hình thức sinh kế mới như kinh doanh dịch vụ homestay, làm thuê, làm công nhân tại các công ty,... đã dần xuất hiện, bước đầu góp phần cải thiện đời sống của người dân nơi đây. Trong bối cảnh đó, bên cạnh sự năng động và thích ứng, nghiên cứu cũng chỉ ra không ít thách thức trong hoạt động sinh kế hiện nay của cộng đồng này như tình trạng biến đổi khí hậu, sự suy giảm nguồn tư liệu sản xuất, hay những hạn chế về nguồn lực con người.

Từ khóa: Sinh kế, người Lự, xã Bản Hòn, huyện Tam Đường, tỉnh Lai Châu.

8. Nguyễn Thanh Xuân, Mai Văn Trụ: Tìm hiểu đạo Balamôn trong cộng đồng dân tộc Chăm

Tóm tắt: Bài viết tập trung làm rõ quá trình hình thành của đạo Balamôn; về nghi lễ, cách thức hành đạo; về phẩm trật và vai trò của các chức sắc trong đạo; và các đền/tháp liên quan đến đạo Balamôn trong cộng đồng dân tộc Chăm. Bài viết cho rằng, tất cả các thành tố trên tạo ra sự đặc sắc về văn hoá, phong tục tập quán, và lối sống của dân tộc Chăm trước đây và hiện nay.

Từ khóa: Dân tộc Chăm, đạo Balamôn, nghi lễ, chức sắc, đền/tháp.

9. Trần Thị Thái: Lễ vật thờ thần trong lễ hội Kate của người Chăm Ahiér ở tỉnh Ninh Thuận

Tóm tắt: Bài viết tập trung mô tả và phân tích vai trò của lễ vật cúng thần trong lễ hội Kate của người Chăm Ahiér ở tỉnh Ninh Thuận. Dựa vào quá trình quan sát tham dự nghi lễ, phỏng vấn các vị sư cả, bô lão - những người hiểu rõ quy định cấu trúc và ý nghĩa các lễ vật thờ thần trong lễ hội Kate, nghiên cứu cho thấy các lễ vật dâng cúng không chỉ chứa đựng những thông điệp văn hoá độc đáo từ thực hành ẩm thực, mà còn là tấm gương phản chiếu thể hiện thế giới quan, nhân sinh quan và cấu trúc xã hội của người Chăm Ahiér ở tỉnh Ninh Thuận.

Từ khóa: Lễ vật, lễ hội Kate, Chăm Ahiér, bản sắc văn hóa.

10. Vương Ngọc Thi: Về quan hệ dân tộc vùng biên giới của Lào

Tóm tắt: Bài viết tổng quan một số nghiên cứu quốc tế có thể tiếp cận được về quan hệ dân tộc vùng biên giới của nước Lào. Trên cơ sở trình bày khái quát về dân tộc và tình hình dân tộc vùng biên giới của Lào, bài viết đưa ra một số vấn đề đặc thù, nổi bật và cấp bách trong quan hệ dân tộc vùng biên của Lào theo nghiên cứu của các học giả quốc tế. Các phân tích này xoay quanh năm trục quan hệ chính là: quan hệ giữa tộc người với quốc gia - dân tộc, quan hệ nội tộc người, quan hệ giữa các tộc người thiểu số, quan hệ giữa tộc người thiểu số với tộc người đa số, và quan hệ tộc người xuyên biên giới.

Từ khóa: Quan hệ dân tộc, vùng biên giới, Lào.